गुरूदत्त ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विभागको स्नाताकोत्तर तहको

दोस्रो वर्षको नेपाली विषयको दसौं पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गीता खरेल गैरे

शैक्षिक सत्र : २०६५/६६

त्रि.वि. दर्ता न. :८५१४-९२

परीक्षा रोल नं : ४००२८५

वि.सं.२०७२

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिका छात्रा श्री गीता खरेल गैरेले **गुरुदत्त ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको शोध पत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । मिहिनेत पूर्वक तयार पारिएको यस शोध पत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्नका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०७२-१२- २४

....

डा.भगवान चन्द्र उपाध्याय

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस प्रदर्शनी मार्ग

नेपाली विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, रत्न राज्यलक्षी क्याम्पस नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्धितीय वर्षका छात्रा श्री गीता खरेल गैरेले दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि तयार पार्नु भएको **गुरुदत्त ज्ञवालीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** नामक शोधपत्र उक्त प्रयोजनको लागि उपयुक्त देखिएकोले स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

....	....	....
डा.भगवान चन्द्र उपाध्याय	प्रा.डा. गोपीन्द्र पौडेल	डा.यज्ञेश्वर निरौला
(शोध निर्देशक)	(बाह्य परीक्षक)	(विभागीय प्रमुख

मिति : २०७२-१२-३०

कृतज्ञता ज्ञापन

गुरुदत्त ज्ञवालीका जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकको शोध पत्र आदरणीय गुरु श्री भगवान चन्द्र उपाध्यायको कुशल निर्देशनमा तयार पारिएको हो । उहाँको प्रेरणा नपाएको भए मैले प्रस्तुत शोधपत्रलाई यस रुपमा प्रस्तुत गर्न सक्ने थिइन । शोध लेखनका क्रममा उहाँले दिनु भएको अमूल्य समय, मार्ग निर्देशन र सुझावप्रति म श्रद्धेय गुरुप्रति हार्दिक कृतज्ञ छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र स्वीकार गरी शोध लेखनका लागि स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पसका विभागीय प्रमुख लगायत नेपाली विभागमा कार्यरत सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोध लेखनका सिलसिलामा सुरुदेखि अन्त्यसम्म उचित सल्लाह तथा सुझाब दिएर सहयोग गर्नु हुने भतिज गोपालप्रसाद गैरे, आदरणीय दाइ धनपति भट्टराई, आत्मीय मित्र श्री कौशिला रिसालप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध लेखनका कममा शोधसामग्री उपलब्ध गराउनमा महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्नु हुने गुरुदत्त ज्ञवाली, केन्द्रीय पुस्तकालय तथा रत्नराज्य लक्ष्मी क्याम्पसको पुस्तकालयप्रति आभारी छु । प्रस्तुत शोध तयार गर्ने क्रममा विभिन्न विद्वान्हरूका सैद्धान्तिक कृतिहरूको प्रकाशपुञ्ज बनेका छन् । अतः ती ग्रन्धहरूका लेखक विद्वान्हरूप्रति ऋणी छु ।

शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा यसमा प्रयोग गरिएका सामग्रीका लेखक तथा सम्पादकहरुप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यसका साथै सधैं प्रेरणा दिएर मेरो उन्नति र प्रगतिको लागि कामना गर्ने मेरा आदरणीय पिता स्व.चोलाराम खरेल र माता सावित्री खरेलप्रति नमन गर्दछु । यस कार्यमा सहयोग गर्ने मेरा पति कलाधर गैरे प्रति कृतज्ञ छु । प्राविधिक कार्यमा सहयोग गर्ने भाइ आभुषण खरेल र छोरा प्रशन्न गैरे प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति २०७२/१२/२४

गीता खरेल गैरे

शैक्षिक सत्र
वि.सं. २०६५/६६
त्रि.वि. दर्ता न.८५१४-९२
परीक्षा रोल नं : ४००२८५

विषय सूची

परिच्छेद : एक

शोध परिचय

१.१ विषय प्रवेश १

१.२ समस्याकथन १

१.३ उद्देश्यकथन २

१.४ पूर्वकार्यको विवरण २

१.५ शोधकार्यको औचित्य ३

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ३

१.७ शोध विधि ३

१.७ .१ सामाग्री सङ्कलन विधि ३

१.७.२ विश्लेषण विधि ४

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ४

परिच्छेद : दुई

गुरुदत्त ज्ञवालीको जीवनी

२.१ विषय प्रवेश ५

२.१.१ जन्म तथा पारिवारिक स्थिति ५

२.१.२ वंश तथा परम्परा ५

२.१.३ बाल्य काल ६

२.१.४ युवावस्था ७

२.१.५ शिक्षादीक्षा ७

२.१.६ विवाह र दाम्पत्य जीवन ७

२.१.७ रुचि र स्वभाव ८
२.१.८ पेशागत संलग्नता ८
२.१.९ आर्थिक अवस्था ९
२.२ निष्कर्ष ९

परिच्छेद : तीन

गुरुदत्त ज्ञवालीको व्यक्तित्व

३.१ गुरुदत्त ज्ञवालीको व्यक्तित्व ११
३.२ साहित्यिक व्यक्तित्व १२
३.२.१ कथाकार व्यक्तित्व १२
३.२ .३ कवि व्यक्तित्व १३
३.२.४ निबन्धकार व्यक्तित्व १३
३.२.५ स्तम्भकार व्यक्तित्व १४
३.३ साहित्येतर व्यक्तित्व १४
३.३.१ जागिरे व्यक्तित्व १४
३.३.२ बौद्धिक व्यक्तित्व १५
३.३.३ राजनीतिक व्यक्तित्व १५
३.३.४ निष्कर्ष १५

परिच्छेद : चार

गुरुदत्त ज्ञवालीको कृतित्व

४.१ विषय प्रवेश १७
४.२ कथाकार गुरुदत्त ज्ञवालीको कथाकारिता १७

४.३ कथा विश्लेषणका आधारहरू १७

४.३ .१ विषय प्रवेश १७
४.३.२ कथाको परिभाषा, लक्षण र स्वरूप १८
४.३.२ कथाका तत्त्वहरू १९
४.३.२.१ कथानक २०
४.३.२.२ पात्र र चरित्र चित्रण २०
४.३.२.३ परिवेश २१
४.३.२.४ दृष्टिविन्दु २२
४.३.२.५ भाषाशैली २३
४.३.२.६ विचारतत्त्व
४.४ कथाकार गुरुदत्त ज्ञवालीका कथागत प्रवृत्ति २३
४.४.१ सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्ति २३
४.४.१ आलोचनात्मक यथार्थवादी प्रवृत्ति २५
४.४.३ प्रगतिवादी प्रवृत्ति २६
४.४.४ मानवतावादी कथाकार २६
४.४.५ राष्ट्रप्रेमी कथाकार २७
४.५ बोक्सिनी आमा कथासङ्ग्रहको अध्ययन २७
४.५.१ विषय प्रवेश २७
४.५ 'हौडे' कथाको विश्लेषण २८
४.५.१ परिचय २८
४.५.२ कथानक २८
४.५.३ पात्र र चरित्र चित्रण २९
४.५.४ परिवेश ३०
४.५.५ दृष्टिविन्दु ३०

४.५.६ भाषा शैली ३०
४.५.७ विचारतत्त्व ३१

४.५.२ ‘बिहेको सोफा’ कथाको विश्लेषण ३१
४.५.२.१ परिचय ३१
४.५.२.२ कथानक ३१
४.५.२.३ पात्र र चरित्र चित्रण ३३
४.५.२.३ परिवेश ३४
४.५.२.४ दृष्टि विन्दु ३५
४.५.२.५ भाषा शैली ३५
४.५.२.६ विचारतत्त्व ३५
४.५.३ ‘भैरानथानको रोट’ कथाको विश्लेषण ३६
४.५.३.१ परिचय ३६
४.५.३.२ कथानक ३६
४.५.३.३ पात्र र चरित्र चित्रण ३७
४.५.३.४ परिवेश ३९
४.५.३.५ दृष्टिविन्दु ३९
४.५.३.६ भाषा शैली ३९
४.५.३.७ विचारतत्त्व ४०
४.५.४ ‘मेरो पोइ मूर्दावाद’ कथाको विश्लेषण ४०
४.५.४.१ परिचय ४०
४.५.४.२ कथानक ४०
४.५.४.३ पात्र र चरित्र चित्रण ४१
४.५.४.४ परिवेश ४२

४.५.४.५ दृष्टिविन्दु ४२
४.५.४.६ भाषाशैली ४३
४.५.४.७ विचारतत्त्व ४३
४.५.५ 'बाको चौरासी पूजा' कथाको विश्लेषण ४४
४.५.५.१ परिचय ४४
४.५.५.२ कथानक ४४
४.५.५.३ पात्र र चरित्र चित्रण ४४
४.५.५.४ परिवेश ४६
४.५.५.५ दृष्टिविन्दु ४६
४.५.५.६ भाषाशैली ४६
४.५.५.७ विचारतत्त्व ४७
४.५.६ 'बोक्सिनी आमा' कथाको विश्लेषण ४७
४.५.६.१ विषय परिचय ४७
४.५.६.२ कथानक ४७
४.५.६.३ पात्र र चरित्र चित्रण ४८
४.५.६.३ परिवेश ५०
४.५.६.४ दृष्टिविन्दु ५०
४.५.६.५ भाषा शैली ५१
४.५.६.७ विचारतत्त्व ५१
४.५.७. 'लेखनाथकी कान्छी दुलही - १' कथाको विश्लेषण ५१
४.५.७. १ परिचय ५१
४.५.७. २ कथानक ५२
४.५.७. ३ पात्र र चरित्र चित्रण ५२

४.५.७. ४ परिवेश ५३
४.५.७. ५ दृष्टिबिन्दु ५४
४.५.७ .६ भाषाशैली ५४
४.५.७ .७ विचारतत्त्व ५५
४.५.८ 'गाउरी' कथाको विश्लेषण ५५
४.५.८.१ परिचय ५५
४.५.८.२ कथानक ५५
४.५.८.३ पात्र र चरित्र चित्रण ५६
४.५.८.४ परिवेश ५७
४.५.८.५ दृष्टिबिन्दु ५७
४.५.८.६ भाषाशैली ५७
४.५.८.७ विचारतत्त्व ५८
४.५.९ 'हराएको छोरो' कथाको विश्लेषण ५८
४.५.९.१ परिचय ५८
४.५.९.२ कथानक ५८
४.५.९.३ पात्र र चरित्र चित्रण ५९
४.५.९.४ परिवेश ६०
४.५.९. ५ दृष्टिविन्दु ६०
४.५.९.६ भाषा शैली ६१
४.५.९.७ विचारतत्त्व ६१
४.५.१० 'बुकुनी' कथाको विश्लेषण ६१
४.५.१०.१ परिचय ६१
४.५.१०.२ कथानक ६२

४.५.१०.३ पात्र र चरित्र चित्रण ६२

४.५.१०.४ परिवेश ६३

४.५.१०.५ दृष्टिविन्दु ६४

४.५.१०.६ भाषा शैली ६४

४.५.१०.७ विचारतत्त्व ६४

४.५.११ 'देविनी' कथाको विश्लेषण ६५

४.५.११.१ परिचय ६५

४.५.११.२ कथानक ६५

४.५.११.३ पात्र र चरित्र चित्रण ६६

४.५.११.४ परिवेश ६७

४.५.११.५ दृष्टिविन्दु ६८

४.५.११..६ भाषाशैली ६८

४.५.११.७ विचारतत्त्व ६९

४.५.१२ 'छुर्मखा' कथाको विश्लेषण ६९

४.५.१२.१ परिचय ६९

४.५.१२.२ कथानक ६९

४.५.१२.३ पात्र र चरित्र चित्रण ७०

४.५.१२.४ परिवेश ७१

४.५.१२.५ दृष्टिविन्दु ७१

४.५.१२.६ भाषाशैली ७२

४.५.१२.७ विचारतत्त्व ७२

४.६ निष्कर्ष: ७२

परिच्छेद- पाँच

सारांश र निष्कर्ष

५.१ सारांश ७५

५.२ निष्कर्ष ७८

सन्दर्भ सामग्री ७९

परिशिष्ट **८०**

सङ्क्षिप्त शब्दसूची

अं	अङ्क
ई.स	ईश्वी सम्वत्
बि.ए	ब्याच्लर अफ आर्टस्
बि.इ	ब्याच्लर अफ इन्जिनियर
एस.एल.सी	स्कुल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
त्रि.वि	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नं.	नम्बर
पृ	.पृष्ठ
वि.सं	.विक्रम सम्वत्
सं.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादन